

9 personer. 9 taler. 9 bud på kulturens fremtid.

Martin Gelin

Internationalism i en nationalistisk tid

Jag tror på kulturella utbyten så jag tänkte börja med just ett sådant. När jag var här i Kristiansand i maj i år träffade jag Jonas Bals, den norska författaren och fackliga aktivisten, och jag fick hans utmärkta bok om fascismens historia, *Vår kamp fortsetter*. Där citerar han Antonio Scurati, den italienska historikern som skrivit en magnifik trilogi om Mussolini, och det är ett citat som jag tänkt på ända sedan dess. Det handlar om fascismens och de antidemokratiska rörelsernas kärna, om frihetens fiender.

Scurati säger att den enda politiska kraft som är större än hoppet är rädslan, men vad är det då som fascisterna vill att folk ska vara rädda för? Jo, det är andra människors hopp. Att andra människor ska få samma rättigheter som de själva har.

Detta är fascismen: *rädslan för andra människors hopp*.

Vårt uppdrag, om vi vill försvara den liberala demokratin, den konstnärliga friheten och det öppna samhället, måste vara att se till att hoppet inte försvinner.

Idag är det lätt att känna sig just hopplös, när demokratin försvagas och offentligheten fylls av lögner och propaganda. Men i ett sådant politiskt klimat, präglad av rädsla och oro, blir kulturen och konsten viktigare än någonsin.

Vi vet att despoter ofta börjar med att förstöra konsten och litteraturen och försöka kontrollera kulturens institutioner. Nazisternas bokbål, förbuden av "degenerate art"; Trumps försök att ta över och lägga ner Kennedy Center och Smithsonian, hoten och förbuden mot den fria pressen.

De vet att de egna idéerna har svårt att vinna en majoritet i en välfungerande demokrati, det är just därför de arbetar så frenetiskt med att tämja och tysta motståndarens idéer.

...

Konstnären Gerhard Richter växte upp som barn under nazismen och levde sedan i flera decennier i Dresden i Östtyskland under DDR:s diktatur.

När han gick i konstskola fick han lära sig om den militant figurativa realism som skulle tjäna staten. Men 1958 fick han åka till Kassel och se en utställning med bland andra Jackson Pollock och Lucio Fontanas abstrakta expressionism, och det var något helt nytt; det öppnade ett fönster och släppte in nya tankar om vad konsten kunde vara, vad människan kunde vara. Det väckte ett hopp i honom. När han många år senare hade en av sina första egna utställningar skrev han i katalogen: *Art is the highest form of hope*.

Det var utgångspunkten för min bok, om mjuk makt i en hård tid.

Inte att se på konsten som instrumentaliserad optimism, ett banalt politiskt hopp, ett naivt önsketänkande, utan att tänka djupare kring kulturen och konsten som uttryck för mänsklig frihet.

Ett konkret exempel på det här får vi i dagens Ukraina.

I februari 2022, just när Putins fullskaliga anfallskrig mot Ukraina började, var jag på en konferens om mjuk makt, *soft power*, på Harvard, med flera av USA:s och världens ledande forskare och tänkare kring internationella relationer och kulturell diplomati. Bland annat Joseph Nye, som myntade begreppet *soft power* 1989, just för att göra en distinktion mellan den hårda makten i USA – ekonomisk och militär – och alla andra former av kulturellt inflytande, som bygger på övertalning och attraktion, inte på tvång eller våld.

Men den här veckan var många ursäktande: skulle vi verkligen sitta här och prata om mjuk makt just nu? Det Ukraina behöver är väl missiler, inte kulturella utbyten.

De pessimistiska prognoserna då, som ni säkert minns, var att kriget skulle vara över på ett par veckor. Ukraina sågs som chanslösa.

Men en månad senare sågs samma sällskap igen. Ukraina fanns kvar. Prognoserna hade varit för pessimistiska.

I stället talade alla om den enorma kraften i just Ukrainas mjuka makt. Landet hade åstadkommit en historisk charmoffensiv för att stärka stödet från allierade.

På en månad hade Ukraina blivit ett av världens mest beundrade länder. Det gav västvärldens regeringar demokratiskt mandat att fortsätta skicka militärt och humanitärt bistånd till Ukraina, precis som de fortfarande gör nu, fyra och ett halvt år senare.

Det var med hård makt som Ukraina försvarade sitt land.

Men det var mjuk makt som gav landet förutsättningarna att fortsätta försvara sig.

Tyvärr är de länder som idag arbetar mest aktivt utifrån den insikten just de diktaturer och nationalistiska regimer som försöker förstöra demokratin.

De länder som satsar mest på mjuk makt, kulturell diplomati och internationell påverkan är diktaturer som Kina, Ryssland, Saudiarabien och Qatar.

Samtidigt ser vi hur auktoritära nationalister i Europa, från AfD till SD, försöker förändra kulturpolitiken radikalt och styra kulturen statligt, medan de liberala och progressiva krafterna står vid sidan av och knappt vågar prata om kulturens värde.

I stället för att stå rakryggade för kulturen skär många demokratiska länder ner på den och försvagar den, betraktar den som en lyx vi inte har råd att prioritera under hårda tider.

Despoterna och frihetens fiender ser kulturen som ett slagfält, men vi som lever i öppna samhällen tar den för given. Under arbetet med min bok pratade jag flera gånger med den brittiska författaren Peter Pomerantsev, som beskrev just skillnaden mellan despoterna och demokratiska regeringarna i det globala kulturkrig som pågår: *"They see this as a war, and our side is losing because we don't."*

Martin Gelin

Undantagen bland demokratiska länder finns ofta bland de unga demokratierna, i Östeuropa och Östasien, som Ukraina, baltstater som Litauen och Estland, och Kinas grannländer, Sydkorea och Taiwan, som bara varit demokratiska i tre, fyra decennier. De är grannar med brutala diktaturer och de vet precis hur ömtålig demokratin är, hur central kulturen är för att hålla demokratin vid liv, för att stärka relationerna med andra länder, för att skapa demokratisk resiliens och gemenskap på hemmaplan, för att skapa mening och hopp bland medborgarna.

Men de förstår också att kulturpolitik aldrig får handla om att skapa skrytsam propaganda, att staten beställer självförhärlikande konst.

I Sydkorea lägger de 1,2 procent av bnp på kulturen – nästan dubbelt så mycket som Sverige idag. De arbetar väldigt aktivt med att sprida koreansk kultur i världen, men de försöker inte pracka på oss skrytsamma berättelser om den egna förträffligheten, utan ofta tvärtom: det är de mörkaste berättelserna om samtidens koreanska samhälle som får störst genomslag, filmer som "Parasite", romaner från Han Kang, som skildrar ojämlikhet, sociala klyftor och historiska tragedier.

I Seoul träffade jag den koreanska kulturministern och frågade hur de motiverar för medborgarna och väljarna att lägga skattepengar på att främja och exportera konstverk som belyser de allra värsta sidorna av det koreanska samhället. Han sade då att "det vi faktiskt exporterar och visar för världen är inte enskilda kulturella produkter, utan en högre sanning om demokrati och konstnärlig frihet."

Genom att berätta de värsta sanningarna om oss själva, genom att ägna oss åt osentimental självkritik, genom att främja konstnärlig frihet och ge våra skapande talanger förutsättningar för att fullända sina förmågor, även om, särskilt om, den används för att rikta fokus mot våra mörkaste sidor som samhällen, stärker vi inte bara vår egen demokratiska resiliens, och möjligheten att hitta en bättre framtid. Vi påminner dessutom andra länder, resten av världen, om vad ett demokratiskt och fritt samhälle är, hur en öppen kultur ser ut.

Jag tror att framtidens stora konflikter inte bara kommer att utspelas på konventionella slagfält, med militär och missiler. Vår nya världsordning kommer även att präglas av informationskrig, propaganda och dramatiska förändringar i kulturellt inflytande.

Jag är något så omodernt som en internationalist, i en nationalistisk tid.

Men jag tror att de *demokratiska* nationalstaterna behöver bli mer attraktiva för att demokratin – och därmed även internationalismen – ska överleva.